

*Барко В. І., доктор психологічних наук, професор
Кафедри соціології та психології факультету права
та масових комунікацій ХНУ ВС (м. Харків)
Смірнова О. М., здобувач кафедри соціології та
психології ХНУ ВС (м. Харків)*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячена аналізу сутності та теоретичних засад поняття «гендерної рівності в діяльності органів внутрішніх справ України». У результаті дослідження, проведеного на основі теоретичного осмислення ряду наукових праць та аналізу чинного законодавства, уперше визначено поняття «гендерної рівності в діяльності органів внутрішніх справ України».

Ключові слова: гендерна рівність, забезпечення гендерної рівності, органи внутрішніх справ.

Статья посвящена анализу сущности и теоретических основ понятия «гендерного равенства в деятельности органов внутренних дел Украины». В результате исследования, проведенного на основе теоретического осмысления ряда научных работ и анализа действующего законодательства, впервые было определено понятие «гендерного равенства в деятельности органов внутренних дел Украины».

Ключевые слова: гендерное равенство, гендерное равенство в деятельности органов внутренних дел, органы внутренних дел.

Постановка проблеми. Проблема гендерної рівності останнім часом все частіше згадується при характеристиці різних державних інституцій у контексті демократизації державного і суспільного життя в Україні. Не є виключенням і органи внутрішніх справ України (далі – ОВС України) як одна з провідних державних інституцій, що стоїть на варті забезпечення державного правопорядку та стану законності.

Багато в чому розгляд гендерної рівності в діяльності ОВС України пов'язаний із вивченням міжнародних стандартів та адаптацією досвіду країни Європейського Союзу, в якому гендерна рівність визнана одним із актуальних аспектів, що впливають з ідеї утвердження демократичної соціальної, і правової держави, якою відповідно до норм Основного закону визначає себе Україна [1].

А отже точне визначення поняття та змісту гендерної рівності є однією з необхідних умов забезпечення режиму законності в діяльності ОВС України.

Актуальність дослідження поняття гендерної рівності в діяльності ОВС України на сучасному етапі також зумовлена низкою суперечностей: між вимогами гендерної рівності, задекларованої на державному рівні та між умовами її впровадження; ускладненням функцій правоохоронних органів та рівнем їх реалізації в практичній діяльності; необхідністю підготовки керівників до застосування гендерного

підходу та неготовність фахівців до його здійснення в сучасних умовах.

Мета наукової статті полягає у тому, щоб на основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових, науково-публіцистичних джерел дослідити особливості гендерної рівності в діяльності ОВС України на сучасному етапі розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням гендерної рівності в діяльності ОВС України було присвячено увагу провідних вчених, зокрема таких як О.М. Бандурка, В.І. Барко, С.П. Бочарова, Л.М. Балабанова, С.М. Гусаров, О.Р. Дашковська, І.В. Кліменко, В.В. Кириченко, О.В. Лаврінченко, К.Б. Левченко, П.В. Макаренко, О.А. Мартиненко, А.П. Москаленко, А.В. Нежута, В.В. Романова, О.М. Руднєва, О.Ю. Синявська та ін. Проте, незважаючи на фундаментальність праць названих вчених, не вирішеними залишаються ряд питань, як теоретичного, методологічного, так і практичного характеру стосовно гендерної рівності в діяльності ОВС України на сучасному етапі розвитку суспільства. Зокрема, враховуючи специфіку діяльності ОВС України потребує уточнення суті та поняття «гендерної рівності в діяльності ОВС України».

Виклад основного матеріалу. Поділ людей на чоловіків та жінок, визначає сприйняття відмінностей, характерних для

психіки та поведінки людини [2, с.14]. Багато хто з авторів вважає, що ці відмінності пов'язані з генетичними, анатомічними і фізіологічними особливостями чоловічого і жіночого організму. На сучасному етапі розвитку суспільства обґрунтованість поділу людей тільки на дві протилежності, що не зберігаються за своїми протилежними характеристиками статі, ставляться психологами під сумнів. Останнім часом у науці прийнято чітко розмежовувати конституціональні та соціокультурні аспекти в розрізненні чоловічого та жіночого, пов'язуючи їх з поняттям статі і гендеру [2, с.23].

Уперше термін «гендер» був введений психологом Р. Столлером у 1968 р. у монографії «Стать і гендер» [3, с.2], після чого він отримав досить широке застосування та поширення у наукових колах не тільки психології, але й соціології, юриспруденції, філософії та ін.

На думку Ш. Берна, гендер представляє собою сукупність соціальних і культурних норм, яке суспільство рекомендує виконувати в залежності від їх біологічної статі. Таким чином, гендер створюється суспільством як соціальна модель жінок і чоловіків, яка визначає їх становище та роль у суспільстві і його інститутах, зокрема родині, політичній структурі, економіці, культурі, освіті та ін. [2, 104].

Іноколи поряд з терміном «гендер» як синонім вживають термін «стать», хоча останній означає біологічні особливості особи та характеризує генетичну приналежність індивіда до однієї з двох категорій. А «гендер» визначає соціально-культурні особливості диференціації індивідів за ознакою статі [4, 5]. Як вказує С. Іванченко, у психологічних дослідженнях «стать» розглядається як другорядна змінна поряд з віком, освітою та національністю [5].

Деякі автори зазначають, що гендер – це стать як продукт виховання, впливу культури, тобто «соціальна стать» [2, 104]. Соціальна природа статевих відмінностей досліджувалася багатьма психологами. Так З. Фрейд зіпнувся з проблемою визначення маскулітності та фемітності в «Трьох есе про сексуальну теорію» (1905 р.) [6]; Маргерет Мід у роботі «Секс і темперамент у трьох примітивних суспільствах» (1935 р.) описувала біологічну основу сексуальності і соціальну природу гендеру [7, с.2].

На думку І.Г. Малкіна-Пих, гендерна рівність має передбачати партнерські гендерні відносини – відносини двох рівноправних суб'єктів, кожен з яких має власну цінність. Незважаючи на наявність індивідуалізованих цілей, кожен бере до уваги цілі і інтереси іншого. У таких відносинах найважливіше – це узгодження позицій і устремлінь між партнерами. Спілкування і взаємодія тут відрізняються повагою і коректністю, умінням поставити себе на місце партнера, вникнути в його проблеми і ситуацію; такі установки властиві не одному з партнерів, а обом [8, с.28].

З точки зору К.Б. Левченко та О.А. Мартиненко, гендер є соціокультурною категорією і колективним уявленням, на основі яких біологічні розходження статей перекладаються на мову соціальної і культурної диференціації [10, с.5].

На думку деяких дослідників, поняття гендер слід розкривати як рольові, зумовлені впливом соціуму особливості поведінки представників обох статей, зафіксовані у поняттях «фемітність» (жіночість) і «маскулітність» (чоловічість), тлумачення яких відрізняється від біологічного трактування статі» [4, с.215].

На сьогодні під «гендером» розуміють змодельовану суспільством та підтримувану соціальними інститутами систему цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки, стиль життя та способу мислення, ролей та відносин жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстами буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі.

Розкриваючи зміст поняття «гендерної рівності в діяльності ОВС України», перш за все, слід звернутися до самого поняття «гендерна рівність». Під гендерною рівністю розуміють процес справедливого ставлення до жінок та чоловіків у суспільстві, забезпечення рівних прав і рівних можливостей для жінок і чоловіків, рівних умов для реалізації прав людини, участі в економічному, політичному, соціальному і культурному розвитку.

Українські науковці Т. Мельник та Л. Кобелянська вважають, що гендерна рівність – це однакове забезпечення рівними правами жінок і чоловіків. Автори

запевняють, що зміст цього поняття включає відсутність привілеїв за статтю, заборону дискримінації, а також свободу вибору, розвитку, пошуку [10, с.194].

З точки зору К.Б. Левченко, під гендерною рівністю слід розуміти рівні права і рівні можливості для жінок і чоловіків у суспільстві, рівні умови для реалізації прав людини, участь в національному, політичному, економічному, соціальному та культурному розвитку, отримання рівних винагород за результатами участі [11, с.306]

Більшість учених визнають гендерну рівність шляхом виділення відмінностей: як рівність статей не означає їх ототожнення одна з одною або ідентичність, як і те, що ця рівність не повинна встановлювати як норми такі умови та спосіб життя, які притаманні чоловікам.

Норми постанови Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань «Становище жінок в Україні: реалії та перспективи» від 29 червня 2004 р. відносять до спектру питань, що стосуються «гендерної рівності – дотримання рівних прав чоловіків та жінок» [12].

Відповідно до норм Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. гендерна рівність – це рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [13].

На закріпленні принципу дотримання рівності прав і свобод усіх громадян та відсутності обмежень за ознаками статі, перш за все, наголошує Конституція України. Зокрема, нормами ч. 3 ст. 24 зазначено, що рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [1].

Досліджуючи гендерну рівність в організації діяльності персоналу ОВС,

В.В. Кириченко пропонує під нею розуміти режим діяльності у галузі прав людини, при якому особи різних статей наділяються рівними правами та можливостями для їх участі у всіх сферах суспільного, державного та приватного життя [14, с.28]. Розглядаючи роль жінок в ОВС України, К.Б. Левченко та О.А. Мартиненко запевняють, що гендерна рівність – це правовий принцип, який включає в себе як законодавче закріплення рівних прав суб'єктів незалежно від статі, так і систему юридичних та інших гарантій щодо реалізації цієї рівноправності [9, с.5].

На жаль, переважна більшість учених, що досліджують принцип гендерної рівності, зосереджують свою увагу на механізмі відтворення гендерної рівності, на стосунках жінок і чоловіків у сучасному суспільстві, указуючи на необхідності забезпечення реалізації жінками передбачених законом прав та обов'язків на рівні з чоловіками. Проте, на нашу думку, забезпечення гендерної рівності в різних сферах суспільства, зокрема і в діяльності ОВС України, слід розуміти не лише як ідею та інститут, але й як психологічну поведінку індивідів й усі види комунікативної інтеракції, сукупність соціальних ролей, приписуваних індивідові із передбаченням дотримання не тільки прав жінок, але й чоловіків. Таким чином, забезпечення гендерної рівності є процесом справедливого відношення як до жінок, так і до чоловіків. Для забезпечення справедливості необхідно компенсувати соціально-історичні та психологічні перешкоди, що не дають здійснювати професійну діяльність в ОВС України в рівних умовах; забезпечити однаковий соціально-правовий статус та умови для реалізації професійної діяльності працівників ОВС незалежно від статі.

Враховуючи вищенаведене, а також норми концепції гідної праці Міжнародної організації праці вважаємо, що до поняття гендерної рівності в діяльності ОВС України на сучасному етапі розвитку суспільства слід віднести: рівність можливостей у сфері зайнятості у правоохоронній сфері; рівну винагороду за працю рівної цінності; рівний доступ до безпечних і здорових умов праці та до соціального забезпечення працівників правоохоронних органів України; рівність прав участі в нарадах, засіданнях, колективних переговорах; рівні можливості в області цілеспрямованого професійного розвитку та кар'єрного росту; справедливий

як для чоловіків, так і для жінок баланс між роботою та сімейним життям; рівну участь в процесах ухвалення рішень; рівні можливості та доступ до виконання правоохоронних функцій.

Висновки. Таким чином, під гендерною

рівністю в діяльності ОВС органів України пропонуємо розуміти рівні права та можливості працівників ОВС України при здійсненні правоохоронних та правозахисних функцій відповідно до норм чинного законодавства незалежно від статі.

Література

1. Конституція України [текст] : офіц. текст : [прийнята на 5 сесії Верховної Ради від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Берн Ш. Гендерная психология [текст] : / Ш. Берн. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. – 514 с.
3. Роберт Столлер Секс и гендер [текст] : / Р. Столлер. – 1968. – С. 12. [Stoller R.J. Sex and gender. New York: Science House, 1968. – P. 12].
4. Бендас Т.В. Гендерная психология лидерства [текст]: / Т.В. Бендас. – Оренбург, ИПК ОГУ. 2000. – 415 с.
5. Іванченко С. Багатовимірний модель гендера [текст] : / С. Іванченко // Електронний ресурс. – <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=72&c=1695>. – Назва титулу з екрану.
6. Фрейд З. Три ессе о сексуальной теории [текст] : З. Фрейд // Електронний ресурс : http://ishuleniina.ru/Classiki/Marson/f_4.html. – Назва титулу з екрану.
7. Маргарет Мид Секс и темперамент в трех примитивных обществах [текст] : / М. Маргарет. – 1935. – 315 с.
8. Малкина-Пых И.Г. Гендерная терапия (Справочник практикующего психолога) [текст] : / И.Г. Малкина-Пых. – М.: Эксмо, 2006. – 928 с.
9. Жінки в органах внутрішніх справ [текст] : / К.Б. Левченко, О.А. Мартиненко. – К., 2008. – 42 с.
10. Мельник Т. 50/50: Сучасне гендерне мислення [текст] : [словник] / Т. Мельник, Л. Кобелянська. – К. : К.І.С., 2005. – 280 с.
11. Левченко К.Б. Гендерна політика в Україні: визначення, формування, управління [текст] : [монографія] / К.Б. Левченко. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 344 с.
12. Про Рекомендації парламентських слухань «Становище жінок в Україні: реалії та перспективи» від 29 червня 2004 р. № 1904-IV // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1904-15>
13. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [текст] : офіц. текст : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV // Електронний ресурс : <http://zakon.rada.gov.ua/go/2866-15>. – Назва титулу з екрану.
14. Кириченко В.В. Адміністративно-правове забезпечення гендерної рівності в організації діяльності персоналу ОВС [текст] // дис. на здоб. ступ. к.ю.н. 12.00.07 / В.В. Кириченко / Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2011. – 215 с.

*Barco V. I., doctor of psychology, professor of sociology and psychology
Smirnova O., applicant of Departments psychology and sociology*

THEORETICAL BASICS FOR DEFINITION OF THE NAME "GENDER EQUALITY IN THE ACTIVITIES OF THE BODIES OF INTERNAL AFFAIRS IN UKRAINE" AT THE PRESENT STAGE OF DEVELOPMENT

The article is dedicated to the essence and theoretical basics of the concept "gender equality in the activities of the bodies of internal Affairs in Ukraine" at the present stage of development. The relevance of the gender equality problem is considered by many government institutions, which act in democratic and public lives of Ukraine. One of the important government institutions, that stands on guard of providing the government law and order and keeping the status of legality, is the bodies of internal Affairs in Ukraine.

In many ways considering the gender equality in the activities of the bodies of internal Affairs in Ukraine is connected to studying the international standards and adaptation the experience of the countries of European Union, where the gender equality is recognized as a one of the actual aspects, coming from the idea of approval of democratic social and legal state, which Ukraine defines itself according to the norms of its main law.

As a result of the research, done on the basics of theoretical reflection of several research works and analyses of current legislation, for the first time the concept "gender equality in the activities of the bodies of internal Affairs in Ukraine" has been defined.

The author suggests that gender equality in the activities of the bodies of internal Affairs in Ukraine to be understood as the equal rights and possibilities for the workers without dependence on sex.

Key words: gender equality, providing gender equality, the bodies of internal Affairs.